

Voorwoord

Onze gezondheid is een wereldwijde maatschappelijke kwestie die de mens sinds haar eerste ontstaansbeginselen bezighoudt. Boeken vol zijn erover geschreven, diepgaande onderzoeken worden verricht ter preventie en bestrijding van allerhande ziektes en dagelijks laten wij ons voorlichten over hoe we om zouden moeten gaan met ons lichaam. Het is dus geen wonder dat een dreigende uitbraak van een infectieziekte die zich snel via ons *global network* weet te verspreiden, ons de stuipen op het lijf jaagt.

Ondanks ons indrukwekkende arsenaal aan medische kennis, worden wij namelijk nog jaarlijks met kleinschalige uitbraken van nieuwe infectieziektes geconfronteerd. Kleinschalig, want anno 2013 heeft de mensheid een aardig beeld van wat een infectieziekte is, welke ziektes regelmatig opnieuw de kop opsteken en hoe deze te stoppen zijn. Is dit genoeg om te voorkomen dat een grootschalige 'Uitbraak!' plaats kan vinden? Stel dat ondanks al onze preventieve maatregelen een bepaalde infectieziekte toch grip krijgt op de wereldbevolking? Denk aan de recente uitbraken van 'moderne' infectieziektes als *severe acute respiratory syndrome* (SARS tussen 2002 en 2003), en *aviaire influenza* (vogelpestepidemie – waarvan de H5N1 variant uit 2007 het gevaarlijkste voor mensen is). Wat voor gevolgen heeft dit voor ons bestaan? Naar aanleiding van deze vragen ontstond de jongste editie van *Groniek*, getiteld: 'Uitbraak!'

Het is tijd om aandacht te besteden aan hen die ooit in grote angst en onzekerheid leefden terwijl naasten en geliefden om hen heen ten prooi vielen aan onbekende infectieziektes die niet te stoppen leken. Het is waar dat doodgaan in de middeleeuwen – wellicht meer dan nu – bij het leven hoorde, maar het bleef een aangrijpende gebeurtenis. Historica Karen Jillings schetst in het openingsartikel een levendige voorstelling over hoe mensen in het veertiende-eeuwse Schotland omgingen met hun angsten voor de gevreesde Pokken en de beruchte *Zwarte Dood* (builenpest).

Een 'straf van God' werden ziektes ook wel genoemd; van besmetting had men in de middeleeuwen nog niet gehoord. In de vroegmoderne periode, waarin de kerk nog op vele fronten vervlochten was met de maatschappij en religieuze druk aan de orde van de dag was, braken er geregeld ziektes uit in kloosters en weeshuizen die werden toegeschreven aan duivelse inmenging. Zo ontstond er in de Republiek een ware golf van epidemieën

van bezetenheid. Over hoe dit kon gebeuren vertelt historicus Hans de Waardt in de tweede bijdrage.

De uitbraak van een infectieziekte was beangstigend genoeg, maar soms was die angst zo groot dat deze het dagelijkse leven begon te beheersen. Met de stad Groningen als casestudy, laat historicus Pim Kooij zien dat er naarstig werd gezocht naar manieren om de cholera-uitbraak in de negentiende eeuw tegen te gaan. Verschillende maatregelen werden genomen, zoals het in quarantaine stellen van mensen, het bevorderen van de hygiënische omstandigheden in de stad en het uitvoeren van medische handelingen. Omdat ziektes echter niet discrimineren, werden mensen van alle rangen en standen toch getroffen.

Het negentiende-eeuwse Koninkrijk der Nederlanden staat bekend om de uitbreiding van haar internationale handelsnetwerk en de vergaring van grote rijkdommen. Het kon dus niet uitblijven dat infectieziektes met mens en dier via dit intercontinentale netwerk meereisden. Ook de koloniën van westerse staten ontsprongen de dans niet. In het vierde artikel van historica Ester ten Dolle komen we, door te kijken naar egodocumenten, meer te weten over de onrust die de besmettingen daar veroorzaakten onder zowel de inheemse bevolking als de koloniale macht.

Het jaar 2012 was het jaar van de doemscenario's. Dit doemdenken wordt in populaire cultuur regelmatig gekoppeld aan de uitbraak van zombie-epidemieën, waarbij de laatste overlevenden moeten vechten tegen hordes uit de dood herrezen monsters die elkaar besmetten. Onze fascinatie voor dergelijke scenario's ligt besloten in het unieke genre dat hierdoor ontstond: de zombiefilm. De ontwikkeling hiervan wordt uitgebreid behandeld in een artikel van filmwetenschapper Tamás Kisantal.

Zoals u van *Groniek* gewend bent, worden ook in deze editie de vijf hoofdartikelen van *Uitbraak!* vergezeld door een uitgebreid *Supplement*. Oud-redacteur Guido van 't Haar laat zijn gedachten de vrije loop in de gebruikelijke Hoog van de Toren. Ditmaal richt hij zicht op het gebruik van archieven door historici en de conceptuele dood van de autoriteit van archiefbronnen.

In de rubriek 'Historisch Erfgoed' gaat historicus en journalist Johan van der Wal in op de Nederlandse koopvaardijvloot tijdens de Tweede Wereldoorlog. De zeemanszoon neemt ons mee naar belangrijke monumenten ter nagedachtenis van de gevallen zeelieden. Zij hebben

volgens Van der Wal lange tijd ten onrechte nauwelijks aandacht van historici kregen.

Tot slot wordt de moeilijke positie van de vrouw in de middeleeuwen belicht door Renée Nip. We treden in de voetsporen van de Ommelandse weduwe Beetke van Raswerk en ontdekken hoe een sterke vrouw zich staande hield in een mannenmaatschappij, waarin vooroordelen en de ondergeschikte positie van de vrouw zegevierden.

De redactie wenst u veel leesplezier.